

FUKÁRI VALÉRIA

ODE AUX HONGROIS

(Ismeretlen francia óda a magyarokhoz 1750-ből)

A kéziratos, anonim francia nyelvű ódára a 16. század közepétől a Trencsén megyei Ugrócon bíró Csömöri Zay család levéltárában leltem rá, a régi főúri familia 19. századi leszármazottjának, gróf Zay Károly politikusnak, a magyarországi evangélikusok egyházi és iskolai főfelügyelőjének vett levelei és egyéb iratai között.¹

A vers nyomtatásban nem jelent meg, nem tartja számon bibliográfiáink egyike sem.²

Egy nagyjából A/4 formátumú (pontosan 28 × 21,3 cm méretű), kétrét hajtott tömör, finom papírlapra írta (másolta le?) ismeretlen kéz gondos, kalligrafikus írással, kiváló minőségű fekete tintával, piros színű tintát használva aláhúzásokra és záródíszekre.

Az alexandrinusban írt, versszakonként három tizenkét szótagos egész versre és három hat szótagos félversre tördelt, aabccb rímrendben összesen tizenegy strófába fogott szöveg az összehajtott lap egész harmadik oldaláig terjed. Itt egy vonalas, piros záródísz után az üresen maradt helyre ugyanazon kéz odamásolt egy, az ódával semmi összefüggésben nem lévő latin nyelvű idézetet II. Valdemár 13. századi dán király IV. Orbán pápához intézett leveléből.³ Ezt is egy piros vonalas dísz zárja.

A kézirat közvetlen levéltári környezetében található néhány további, vele egykorú 18. századi anyag is. Például 1755-ből két jezsuita misszionárius följegyzései, illetve jelentései bizonyos Trencsén megyei helyeken végzett térítőmunkájuk eredményeiről. Ezen anyagok némelyikének ott a Zay Károlynak címzett s az anyag tartalmára utaló jegyzettel ellátott borítékja is, amelynek méreteivel az anyag egyébként gyűrődéseiben is azonosítható. A kisebb méretre hajtás nyomai ugyan az óda lapján is felismerhetők, ám ezeknek megfelelő nagyságú boríték nincs a levéltári fasciculusban. Nem tudjuk tehát, honnan, ki küldte (adta át személyesen?) a kéziratot Zay Károlynak, aki ismert volt val-

¹ Slovenský národný archív, Bratislava (Szlovák Nemzeti Levéltár, Pozsony), Zay-fond, Bučiansky archív (Bucsányi Levéltár), fasc. 15, folio 4–5, karton 138.

² Nem ismeri APPONYI Sándor ma már ötkötetes *Hungariája*, nem szerepel PETRIK Géza *Magyarország bibliográfiája* című kötetében, s nincs benne az utóbbiakhoz készült pótkötetekben, ill. az Országos Széchényi Könyvtár Régi Magyarországi Nyomtatványok Szerkesztőségének újonnan gyűjtött, még publikálatlan anyagában sem.

³ A latin idézet: „Waldemarus II. Rex Daniae Urbano IV. Romano Pontifici salutem dicit. Vitam habemus a Deo, regnum a populo, religionem a Praedecessoribus Tuis; quam si Nobis non faves, hisce Tibi remittimus.”

lás- és kultúrtörténeti emlékek iránti érdeklődéséről és magyarságszeretetről. (Az utóbbinak – mint a verssorokból egyértelműen kiviláglik – az óda írója sem lehetett híján.)

Vizsgáljuk meg most már magát az ódát. Mi a mondanivalója? Milyen kor- és szellemtörténeti szálak találkoznak, érnek benne össze?

A kortörténeti tájékozódáshoz információt nyújt a címe alatti zárójeles és pirossal aláhúzott megjegyzés: *écrite en 1750* (íródott 1750-ben).

Két évvel korábban, az 1748 októberében megkötött aacheni békével ért véget a nyolc éven át tartó osztrák örökösödési háború, amelynek során a Mária Terézia trónja védelmében küzdő magyar katonák vitézségükkel Európa-szerte nagy hírnevet szereztek maguknak.

Ők, a történelmi jelentőségű közép-európai küzdelemben elhíresedett magyarok (értsd: a magyar nemzet, a nemesség) az óda címzettjei. A szerző intelmekkel fordul a „halhatatlan dicsőségtől fénylők”-höz. Ezek lényege a következő: dicsőséget elérni nem elég, annak megőrzésére kell törekedni; ahhoz, hogy a világban ne az emberi bűnök, a sötét érdekek hódítsanak teret, az erények szakadatlan fenntartására van szükség; ez pedig az emberi szándékon múlik, mert semmi sem a sors elrendeléséből van.

S ezzel megjelent a képen az óda szellemtörténeti vonatkozása is. A szerző intelmeiben ugyanis – mind az erények alapvető jelentőségének hangoztatásában, mind a sors történeti szerepének a tagadásában – megnevezetlenül is Charles de Secondat Montesquieu-nek, a kor neves francia gondolkodójának történetiszemléletére ismerhetünk rá. Nevezetesen azokra a rómaiak nagyságának és romlásának okaiból leszűrt tanulságaira, hogy az emberi társadalmakat, az országokat a bennük működő fizikai, emberi, erkölcsi tényezők tartják fenn, teszik naggyá, vagy döntik romlásba, s nem a sors, a végzet az, ami a világot uralja.

Versről lévén szó, a szerző természetesen szabadon, mintegy sajátjaiként, a magáéivá téve él a nyilvánvalóan jelentőseknek, s tán a nemesi virtusok magyar hagyományaihoz közelállóknak is érzett montesquieu-i gondolatokkal, miközben szemlélteti, variálja, intelmekké, felhívássá formálja azokat.

Vizsgálódásaink összegezeképpen megállapíthatjuk tehát, hogy francia nyelvű levéltári leletünkben minden bizonnyal, már csak a címzettjeit megszólító hangvételéből ítélve is, egy magyar nemes (főnemes) szerzővel, valamint egy egészen korai, magyar viszonylatban alighanem egyedülállóan korai Montesquieu-hatás termékével van dolgunk. (Az örökösödési háború kimenetelében döntő szerepet vállalt magyar nemességgel rokonszenvező francia filozófus *L'Esprit des Lois* című főműve az aacheni békével egy időben, 1748 októberében jelent meg. Montesquieu eszméinek magyarországi visszhangjával azonban majd csak évtizedek múltán, a magyar felvilágosodás korában találkozunk.)

Vajon ki lehetett a névtelenségben maradó, de tárgya iránti érzelmi fűtöttségét nem rejtegető ódaíró? Talán valaki az egykorú bécsi magyar főúri társaság tagjai közül? Vagy egy, épp a Nyugaton tanuló, peregrináló magyar nemesifjú? Netán egy olyan francia műveltségű magyar főnemes, aki ismerte Montesquieu-t még 1728-ból, amikor az Magyarországra látogatott, saját följegyzése szerint azért, hogy megfigyelhesse úgymond

atyáik erkölceit, azaz azokat az erkölcsöket, amelyek egykor az összes európai országban honosak voltak, de csak Magyarországon maradtak fenn?⁴

Nincs semmi támpontunk a szerző személyére vonatkozóan. Magyar nemes mivolta azonban – mint már utaltunk rá – kétségtelennek látszik.

Kéziratban fennmaradt verse egyébként óda a javából, olyan, amilyenek régen egy ódának lennie kellett: a fennköltben, magasztosban szinte nem ismer határt, utolsó sorai-
ban már-már szeráfi erények követését állítja magyarjai elé.

Ode aux Hongrois
(écrite en 1750)

Hongrois, qui brillez d'une immortelle gloire,
Ceints des plus beaux lauriers que donne la victoire,
Enfans chéris de Mars, comblés de ses faveurs,
Craignez que la paresse,
L'orgueil & la mollesse
Ne corrompent vos mœurs.
Par l'effort généreux d'une vertu commune,
Un peuple sous ses lois asservit la fortune,
Il brave les dangers, il brave le trépas,
Mais sa vertu s'efface,
Et son empire passe,
S'il ne le soutient pas.
Jadis tout l'Orient tremblait devant l'Attique,
Ses valeureux guerriers, sa sage politique
Des ses puissans voisins arrêtaient les progrès,
Et de gloire animée,
Elle défit l'armée
Dont l'accablait Xercès.
Au sein de ses grandeurs naquirent mille vices,
L'intérêt y trama ses noires injustices,
La lâcheté parut où régnait la valeur,
Et sa force épuisée
La rendit la risée
De son nouveau vainqueur.
Ainsi, lorsque la nuit répand ses voiles sombres,
L'éclair brille un moment au milieu de ses ombres.
Il enchante nos yeux, son éclat éblouit,

⁴ „Je disais que je voulais voir la Hongrie, parce que tous les États d'Europe avaient été comme est la Hongrie, à présent, et que je voulais voir les mœurs de nos pères.” Montesquieu följegyzését idézi Anton VANTUCH, *Le Voyage en Slovaquie de Montesquieu et l'expérience hongroise dans L'Esprit des Lois = Studia Historica Slovaca*, I, Bratislava, Vydavateľstvo SAV, 1963, 104.

Mais dès qu'on l'a vue naître,
Il vient à disparaître,
Son feu s'anéantit.

Le soleil plus puissant du haut de sa carrière
Dans son cours éternel dispense sa lumière ;
Il dissout les glaçons des rigoureux hivers,
Son influence pure
Ranime la nature
Et maintient l'Univers.

Ce feu si lumineux dans son sein prend sa source,
Il en est le principe, il en est la ressource ;
Quand la vermeille aurore éclaire l'Orient,
Les astres qui pâlissent,
Bientôt s'ensevelissent
Dans un obscur néant.

Tel est, ô, Hongrois ! votre auguste modèle.
C'est trop peu d'acquérir une gloire immortelle,
L'effort de la vertu c'est de la soutenir ;
Le temps prompt dans sa fuite,
Efface le mérite,
S'il vient à se ternir.

Des empires fameux l'écroulement funeste
N'est point l'effèt frappant de la haine céleste ;
Rien n'était arrêté par l'ordre des destins ;
Où prospère le sage,
L'imprudent fait naufrage,
Le sort est en nos mains.

Héros, vos grands exploits élèvent cet empire,
Soutenez votre ouvrage ou votre gloire expire ;
D'un vol toujours rapide il faut vous élever,
Et monté [sic!] près du faite,
Tout mortel qui s'arrête
Est prêt à reculer.

Dans le cours triomphant de vos succès prospères
Soyez humains & doux, généreux, débonnaires,
Et que tant d'ennemis sous vos coups abbatus
Rendent un moindre hommage
À votre ardent courage,
Qu' à vos rares vertus.